

Workshop 5:

HULPVERLENING ROND SEKSUALITEIT AAN JONGEREN IN HUN CONTEXT.

Een uitgestoken hand in plaats van de vermanende vinger.

Han Sauren

Uit onderzoek (Brugman e.a. 1995) blijkt dat jongeren steeds vroeger gaan vrijen, steeds meer sekspartners hebben en er steeds minder sprake is van hevige verliefdheid of vaste relatie bij het vrijen.

Seksuele voorlichting lijkt versmald tot technische uiteenzettingen en een pratend vermanen tot veilig vrijen, zeker nu aids en soa de aandacht hebben. Het breder kader van seksuele vorming, de ontwikkeling van intimiteit en seksualiteit binnen de context en daarbuiten, de relationeel-ethische kant ervan dreigen in het nauw te komen. In een tijd waarin de media ons dagelijks confronteren met criminaliteit en seks en handel in seks heeft seksualiteit een lading gekregen, die kan leiden tot ontzetting en angst. Dat zou opvoeders kunnen verleiden tot een angstig vermanen, en zelfs afleiden van hun pedagogische taak om jongeren in belangrijke ontwikkelingsaspecten, zoals intimiteit en seksualiteit, gezond op te laten groeien.

Seksualiteit als onderwerp in de niet seksuologische hulpverlening lijkt geen prioriteitskwestie. Pas dan wanneer er problemen rond ontstaan (zwangerschap, aids, ziekte, machtsmisbruik) is het gevolg van seks een thema tussen jongeren, ouders en mogelijk de hulpverlener. In het werken met jongeren is seksualiteit een lastig onderwerp, niet in de laatste plaats omdat dit de hulpverlener persoonlijk kan raken. Iedereen heeft eigen ervaringen, ideeën, waarden en normen over hoe je met dit onderwerp omgaat in je leven. Seksualiteit is op zichzelf al een dynamisch, soms conflictueus thema, omdat het essentiële vragen oproept, die door ieder individu anders beantwoord worden. Seksualiteit verenigen tot een eenvoudig stel van gedragsuitingen, waarden en normen, gegoten in regels, vergroot het gevaar tot reduceren en discrimineren. Er is niet altijd een oplossing te vinden voor ieder probleem met seksualiteit. Wanneer we dit als opvoeders niet erkennen is er het gevaar dat we schijnoplossingen creëren of jongeren gaan dwingen tot gedrag dat niet bij hen past.

Het kleurrijk palet van de vier dimensies uit de contextuele benadering biedt de mogelijkheid opnieuw te bekijken wat precies de elementen zijn van de seksuele ontwikkeling van pubers en adolescenten. Kinderen en jongeren worden nog te vaak gebruikt bij acties, programma's ten behoeve van door volwassenen geformuleerde belangen. Wanneer het om een goed begeleiden van de seksuele ontwikkeling gaat, gaat het ook om initiatief van die jongeren. Gaat het om wat zij ons aanreiken en veel meer om onze luister- en kijkbereidwilligheid. Datgene wat een benadering contextueel maakt is de relationeel ethische grondhouding van de begeleider, waarbij deze zich oriënteert op hulpbronnen. Op het activeren van jongeren rekening houden met de belangen van de mensen om hen heen. Kortom een ethiek van eerlijke afweging van zowel het zelf als de anderen. Een meer helend dan strategisch proces.

Centraal in de ontwikkeling van de mens staat intimiteit, een begrip wat breder is dan seksualiteit. De rol en de betekenis van intimiteit ondergaat in de loop van het leven veranderingen: de betekenis van lichamelijk contact, intimiteit en seksualiteit is anders op verschillende leeftijden. Een korte samenvatting uit het ontwikkelingspsychologisch model van Martine Delfos over puberteit en adolescentie:

De groeisput van het meisje vindt plaats rond het elfde jaar, van de jongen rond veertien. Er vindt afbakening plaats van de eigen identiteit die vooral geldt voor het lichamelijk aspect in de prepuberteit. In de puberteit geldt meer het psychische aspect.

De hormonale activiteit in het lichaam brengt het kind in verwarring, de stemmingen wisselen, het uiterlijk verandert, een en ander doet beseffen dat er seksualiteit bestaat. Het zoeken naar een eigen

“ik” is een naar binnen gekeerde solitaire actie en om de eenzaamheid te verdrijven kan de jongere zich met hart en ziel verbinden aan een leeftijdsgenoot.

Er komt een scherpe grens van lichamelijk contact, dat met volwassenen neemt drastisch af. Intimiteit heeft in deze fase een explorerend karakter en is zowel gevend als ontvangend. Acceptatie van uniek zijn wordt verlangd en tegelijkertijd het van wezenlijk belang zijn voor de ander. Aan het einde van deze overgangsfase wordt de lichamelijke aanraking steeds meer seksueel gekleurd. De heftigheid en de duur van deze fase is afhankelijk van de cultuur waarin de jongere zich bevindt. Hierna komt het accent meer te liggen op het vormen van verbondenheid, intimiteit in een partnerrelatie. Dan is de uitgegroeide jongere sterk afhankelijk van zijn/haar ervaringen met betrekking tot het kunnen geven en ontvangen van onder meer afhankelijkheid en veiligheid. Hier worden ook –wanneer daar sprake van is – het sterkst de verstoringen uit de vroegere fasen zichtbaar. In een partnerrelatie komen voor het eerst gelijktijdig al deze fasen bloot te liggen.

Het moge duidelijk zijn dat seksualiteit van kinderen op belangrijke punten afwijkt van die bij jongeren. Jongeren zullen nadat ze geslachtsrijp geworden zijn, seksualiteit als nieuw element in hun leven ervaren. Dat kan zowel bedreigend als spannend zijn. Bij jongere kinderen ontbreekt de duidelijke overgang van niet naar wel geslachtsrijp. Zij zullen seksualiteit daarom minder ervaren als iets nieuws “waar ze wat mee moeten”. Een ander verschil ligt in het feit dat seksualiteit van jongeren niet los gezien kan worden van toenaderingsgedrag terwijl dat bij kinderen niet of in veel minder mate speelt.

Met seksueel toenaderingsgedrag wordt gedrag bedoeld dat erop gericht is een vorm van erotisch contact te bereiken. Het varieert van oogcontact, flirten, strelen, (tong)zoenen, vrijen kleren aan/uit en gemeenschap.

Het is waarschijnlijk dat jongeren in het hulpverleningscircuit in vergelijking met jongeren daarbuiten meer problemen kunnen hebben rond intimiteit en seksualiteit. De kans is groot dat de seksuele ontwikkeling een problematisch verloop heeft gehad en met name de adolescentie gepaard gaat met conflicten, breuken en een zich losscheuren van de ouders.

Emotionele, cognitieve en gedragsproblemen kunnen een negatieve invloed hebben op de seksuele ontwikkeling. Jongeren die van huis uit onvoldoende basisvertrouwen en veiligheid meekrijgen, die te maken hebben met destructieve parentificatie en loyaliteitsmoeilijkheden leren met negativiteit aandacht te krijgen. Door hun destructief gerechtigde aanspraak verlopen contacten moeilijker zeker als het om toenaderingsgedrag gaat waarbij vertrouwen en wederzijdsheid van groot belang zijn.

Veel jongeren hebben wat school betreft een problematische voorgeschiedenis en school is de plek bij uitstek waar begonnen wordt met toenaderingsgedrag. Er valt dus een belangrijk oefenterrein weg. De kans is groot dat zij relaties aangaan met jongeren die al even problematisch zijn als zijzelf.

Het is niet alleen van belang om zicht te krijgen op de seksuele ontwikkeling van jongeren, maar evenzeer op hoe zich dat thuis ontwikkeld heeft, hoe ouders daarin staan en hoe hun geschiedenis daar een rol in speelt. Ouders verdienen het daarin serieus genomen te worden. Een contextuele benadering maakt het mogelijk op een niet al te confronterende en gestructureerde manier informatie uit te wisselen over beladen onderwerpen als seksualiteit

Dat vraagt om meerzijdige partijdigheid waarbij de hulpverlener vastbesloten is om de menselijkheid van iedere betrokkene te zien en krediet te geven op grond van iets wat werkelijk krediet waard is.

Wanneer dat niet kan op grond van het actuele gebeuren kan het op zijn minst op grond van tekorten in de eigen jeugd van ouders. Ouders die toewijding en lichamelijk contact ontbeerden in hun eigen jeugd zouden het wel eens moeilijker kunnen hebben dat spontaan aan hun kinderen te geven. Soms zijn ze onvoldoende in staat om billijke aandacht te bieden en ruimte te geven aan hun kinderen. Ze geven het tekort gekomene ongewild door en zo kan er ook een roulerende rekening ontstaan rond seksualiteit en intimiteit.

Wanneer daar oog voor is en vertrouwen gezocht en gebruikt wordt om te verbinden kan meer ruimte ontstaan voor samenspraak geworteld in een wederkerige betrokkenheid. Seksualiteit, intimiteit is gebaat bij het rechtstreeks aanspreken, vraagt om een houding waarbij ook aandacht is voor de fijne en prettige kanten van seks. Vraagt om zelfkennis en onderzoek in de eigen geschiedenis. Vraagt om moed en geduld in de zoektocht om binnen het gezin uitgroei naar autonomie hand in hand te kunnen laten gaan met vrij gekozen emotionele betrokkenheid bij andere relaties.

Literatuur:

- Brugman, Goedhart, Vogels en van Zessen (1995) Jeugd en Seks '95. SWP, Utrecht.
- Seks tussen genot en gevaar ,Tijdschrift voor Seksuologie, 20^e jaargang nr 2 .
- M.F. Delfos, De ontwikkeling van intimiteit, Tijdschrift voor Seksuologie, 1994,18:282-29
- www.nisso.nl

Han Sauren

Maatschappelijk werkster met ervaring in de Jeugdhulpverlening. Masterclass contextuele therapie. Seksuoloog NVVS. Medewerker Clas. Zelfstandige praktijk contextuele therapie. Stafleid en opleider in Leren over leven.